

D'una fotografia del personal de La Igualadina-Cotonera (1890),
feta per Joan Serra i Mercader (ACAN, AFMI)

CONTRA L'OBLIT: RETRATS D'ANARQUISTES IGUALADINS I ANOIENS

ANTONI DALMAU I RIBALTA

Encara queden moltes pàgines de la història d'Igualada i de tota la seva comarca per escriure. A desgrat d'una bibliografia realment espectacular en el nombre dels seus títols,¹ hi ha moltes zones obscures del nostre passat col·lectiu sobre les quals els nostres historiadors no han projectat gaire llum. En alguns casos, i com és natural, el silenci és obligat, ja que l'absència total i absoluta de documentació impedeix de muntar castells a l'aire; en d'altres, en canvi, l'oblit és més sorprenent, ja que l'únic que falta per poder cobrir aquest buit és la recerca dels arxius i biblioteques, que guarden nombrosos materials més o menys desconeguts a disposició d'alguns estudiós que els vulgui treure a la llum.

Un d'aquests capítols massa silenciats o poc coneguts de la història de l'Anoia és, sens dubte, el que fa referència al moviment obrer, és a dir, a la lluita i els esforços d'organitzacions i persones molt diverses que, principalment en els dos últims

segles, van esmerçar-se, a vegades d'una manera fins i tot heroica, a millorar les condicions de vida i de treball de la immensa majoria dels seus conciutadans. Dissortadament, i en aquest capítol, la nostra bibliografia és molt més reduïda. Si deixem de banda les obres d'història local i comarcal de caràcter generalista, la llista d'autors i d'obres publicades és força breu i es redueix als articles i els llibres d'Antoni Carner, Joan Ferrer, Jorge P. Martínez de Presno i Soledad Bengoechea.²

Dins d'aquest capítol, sorprèn encara més la manca d'alguna monografia més o menys completa que s'ocupi concretament del moviment anarquista a Igualada i a l'Anoia, si fem abstracció dels records personals que ens n'han deixat alguns protagonistes com ara Pere Marbà i Cullet o Joan Ferrer i Farriol. I diem això perquè és prou conegut que l'anarcosindicalisme va ocupar el lideratge absolut del moviment obrer de Catalunya durant una setantena d'anys (el temps que transcorre, aproximada-

1. Miquel Térmens recull en la seva *Bibliografia de la comarca de l'Anoia* (Barcelona: Fund. Salvador Vives Casajuana - CECI, 1985) un total de 2.435 referències. M. Teresa Miret n'ha continuat l'arregleplega sistemàtica de 1998 ençà, en sèries exhaustives publicades cada any, el mes d'abril, a la *Revista d'Igualada*, segona època, nùms. 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22 i 25.

2. Antoni Carner i Borràs, *Els moviments obrers a Igualada durant el segle XIX*, Igualada: CECI, 1971, i *L'anarcosindicalisme a Catalunya*, Barcelona: Rafel Dalmau, 1971; Joan Ferrer i Farriol, «Síntesis de la actividad emancipadora del proletariado igualadino», a *Tiempos Nuevos*, II, Barcelona, 10, 17 i 31 gener 1935; *Costa amunt. Elements d'història social igualadina*, Choisy-le-Roi: [Terra Lliure], 1975; i finalment els seus records transcrits a Baltasar Porcel, *La revuelta permanente*, Barcelona: Planeta, 1978; Jorge Pablo Martínez de Fresno, *Moviments socials a Igualada al segle XIX (anys 1854-1890)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (P.A.M.), 1993; Soledad Bengoechea, *Les dècades convulses: Igualada com a exemple*, Barcelona: P.A.M., 2002.

ment, entre 1868 i 1939) i que Igualada i algunes poblacions del seu entorn, com ara Capellades o Carme, van jugar-hi en un moment o altre un paper francament notable, amb nombrosíssims afiliats a les organitzacions obreres,³ amb publicacions importants i amb alguns líders que s'hi van significar d'una manera especial.

I així desemboquem allí on volíem arribar. Tan sorprenent, o més encara, que els silencis que hem anat evocant, és incomprendible l'oblit clamorós de les persones concretes que van singularitzar-se en les primeres associacions o societats obreres (a partir de 1840) o en el moviment llibertari (un quart de segle després). D'algunes ja no ens serà possible refer la biografia, perquè el rastre que han deixat, o bé és inexistent o bé és tan minso que a penes ens en queda el nom i alguna referència lleu.⁴ Cert que de noms no ens en falten, sobretot perquè **Joan Ferrer i Farriol** —ell mateix un dels noms indispensables— va publicar-ne una pila al seu llibre de memòries *Costa amunt*, un dels capítols del qual es titula,

significativament, «Quadre sindicalista d'honor». Però Ferrer encara se'n deixa incomprendiblement alguns i, en molts casos, el nom tot sol no ens diu gran cosa.⁵

Pot ésser útil, doncs, treure de l'oblit uns quants noms que bé mereixen de figurar en els nostres llibres d'història, perquè van ocupar un lloc de protagonisme més actiu en l'activitat de les societats obreres, dels sindicats, de les diverses organitzacions directament implicades en la lluita per la millora de les condicions de vida dels treballadors.⁶ I comencem deixant constància d'aquells que ja han quedat mig esborrats i dels quals, per consegüent, ja no ens és possible de reconstruir, avui per avui, una biografia més o menys completa. Ens referim a homes i dones com aquests:

- els **teixidors de cal Godó** que, el 1851, van ser condemnats judicialment per agressions i que tal volta van acabar els seus dies en els treballs forçats;⁷

- **Àngel Samsó**, un blanquer que el 1870 presidia la societat professional obrera del seu ram, i **Pau Camps**, també blanquer, que n'era el secretari;

3. Els anarcosindicalistes asseguraven tenir 5.600 afiliats a finals de 1919, quan Igualada comptava només amb uns 12.000 habitants.

4. Per exemple: en una recerca a l'Archivo General de la Administración, d'Alcalá de Henares, i en una relació sense data d'«Anarchistes de nationalité espagnole» redactada a l'ambaixada espanyola de París (1901-1902?, caixa 5832), ens vam topar casualment amb la fitxa policial que traduíem tot seguit, relativa a un obrer de Capellades que es deia **Manuel Isard i Coca**: «50 anys, nascut a Capellades (Espanya), fill del difunt Manuel i de la difunta Antònia Coca. 1 m 68, cabells i celles castany clar, canosos, front bombat i descobert, ulls castanys foscos, boca mitjana, mentó rodó, bigoti castany clar canós, rostre pàl·lid, color de la cara natural, dents llargues i negroses, dit del mig mà dreta anquilosat i recorbat cap endins, parla incorrectament el francès amb un accent estranger. Va ser detingut el 17 setembre 1901 a l'estació de Cervera de la Marenda perquè intentava introduir a França una certa quantitat d'escrits anarquistes. Venia directament de Buenos Aires —on havia fundat un diari anarquista, “La Bomba”. Va ser expulsat per arretat del 20 setembre 1901 [mots finals il·legibles]». Joan Ferrer desconeix aquest correligionari seu, que no hem trobat citat enlloc.

5. Ferrer, per exemple, simplement esmenta un sol cop el nom d'un anarquista igualadí tan rellevant com Martí Borràs i oblida per complet els del calafi Baldomero Oller —a qui sembla confondre amb el novel·lista Narcís Oller— i de l'igualadí Josep Pons i Vilaplana, tots dos condemnats en el procés de Montjuïc (1897).

6. Deixarem de banda en aquests moments aquells obrers que van participar en la gènesi d'iniciatives estrictament culturals o d'esbarjo tan importants, en el cas d'Igualada, com el Centre Coral Apol·lo (*Coro Vell*, 1829), la societat coral Orfeo (1862), l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera (1863), la societat coral Els Sucarrats (1863), l'orquestra Terpsicore (vers 1863) o l'agrupació coral La Llàntia (1876).

7. Es tracta dels joves obrers **Rosich, Bursós, Rafegas, Tarés, Bagà, Brufau, Gabarró, Padró i Torres**, evocats per Ferrer i Farriol a *Costa amunt...*, p. 13-16.

- el teixidor **Pere Font i Poch**, «*patriarca i inspirador de l'acratisme igualadí*» —en paraules de Joan Ferrer— i mentor principal de l'important setmanari anarquista *La Federación Igualadina* (1883-1885), un home que va merèixer d'Antoni Carner aquestes paraules: «*Ens fa l'efecte que Pere Font i Poch fou el número 1 dels elements obrers del seu temps. Devia ser un home de certa cultura i visió clara. Així ho demostren els seus escrits. Per un teixidor no es pot demanar més*»;⁸

- el nucli d'anarquistes del **Centre d'Amics** (El Col·lectiu), amb seu al carrer d'Òdena (aproximadament entre 1886 i 1896);⁹

- **Frederic Carbonell i Barral** (àlies *l'hereu Barral*), un dels dirigents de la Societat de Teixidors, també anarquista i obrer de cal Truco, que habitualment era el «*cap de turc de les autoritats*» i que seria detingut també en la immensa batuda policial posterior a l'atemptat del carrer de Canvis Nous (1896). Frederic Carbonell va ser també redactor de *La Federación Igualadina* i col·laborador d'*El Obrero Moderno* i *L'Igualadí* (amb el pseudònim de Cordirefe Llebocar);¹⁰

- els germans **Valeri i Ramon Just i Albi**, blanquers, que, empresonats a Montjuïc arran també de l'atemptat anterior, van restar expatriats a França durant sis mesos el 1897, sense prèvia formació de causa, pel simple fet de ser anarquistes;

- **Pere Trabal**, «*nervi societari del veral carmelità [és a dir, de Carme]*», en paraules de Joan Ferrer, i **Josep Bassas i Vallès**, nascut a Igualada i potser veí també de Carme: tots dos empresonats igualment per l'atemptat del carrer de Canvis Nous (1896);¹¹

- el grup de trenta o quaranta soldats igualadins que, trobant-se a Ceuta, van conjurar-se per formar un grup llibertari tan bon punt retornessin a Igualada, cosa que va succeir el 1904 o 1905. El «*més eixerit de la colla*», per bé que massa «*gandul*», era **Josep Ramon**, àlies *Saparó*;¹²

- els blanquers **Agustí Prat i Antoni Regordosa**, que el 1910 van assistir, en nom del Consell de les Seccions Obreres d'Igualada, al congrés fundacional de la CNT;

- el també blanquer **Francesc Bosch i Miserachs**, fundador de societats diverses, protagonista principal de la vaga de 1913 i gran lluitador per la causa de la unitat del moviment obrer;¹³

- o, finalment, el blanquer **Joan Fabregat i Llorèn**, àlies *Juliè*, president de la Federació Obrera els anys 1918-1920 i empresonat en el locaut de la patronal de 1920.¹⁴

No cal dir que de les dones encara sabem més poca cosa, però almenys alguns pocs noms o col·lectius han arribat fins a la nostra coneixença. És el cas de les següents:

8. Citat per J. Ferrer, *Costa amunt...*, p. 51.

9. *Ibidem*, p. 23. Sens dubte va desaparèixer arran de la repressió d'aquells anys, com ja s'havia esdevingut amb el Centre d'Amics de Reus.

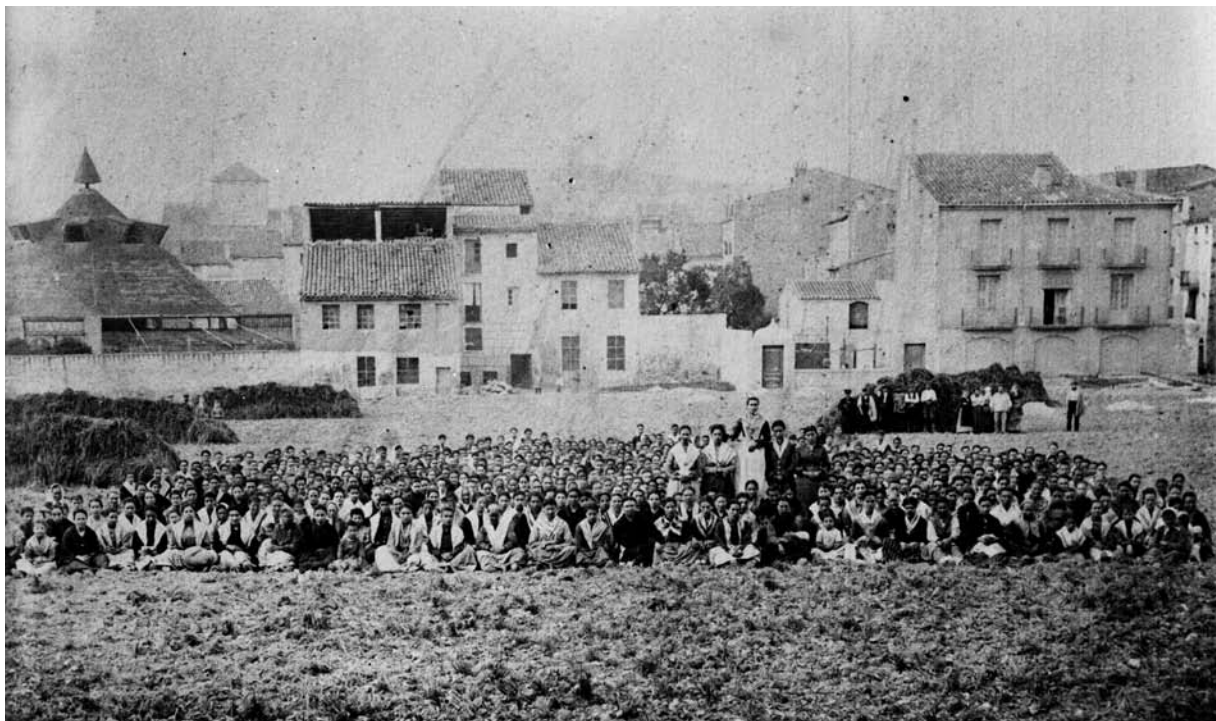
10. *Ibidem*, p. 51 i *passim*. Els seus germans Pau i Agustí també eren activistes. Aquest atemptat durant la processó del Corpus (7 juny 1896) va donar lloc a moltes detencions (entre els empresonats, una quarantena d'anoïens) i al tristament cèlebre «procés de Montjuïc».

11. *Ibidem*, p. 67. La companya de Trabal es deia Maria Casanellas, i van tenir un fill a qui van posar els noms de Natural, Progrés i Col·lectiu (*La Federación Igualadina*, 2 maig 1884). Pel que fa a Josep Bassas, va néixer al carrer de l'Hort de l'Isidro Barral, núm. 24, 1r., d'Igualada, el 27 desembre 1841 (Arxiu Comarcal de l'Anoia, Arxiu Municipal d'Igualada, llibre de naixements).

12. J. Ferrer, *Costa amunt...*, p. 79, i B. Porcel, *La revuelta...*, p. 38. Els mots entre cometes són de Ferrer.

13. J. Ferrer, *Costa amunt...*, *passim*, i S. Bengoechea, *Les dècades convulses...*, p. 78-79.

14. S. Bengoechea, *Les dècades convulses...*, p. 116-119.

Concentració de teixidores a mà, amb Josefa Aguilera arengant-les, al camp del Matoses (19-7-1881).
Fotografia de Josep Sagristà (ACAN, AFMI).

- en primeríssim lloc, l'obraera igualadina **Josefa Aguilera**, que era la presidenta de les teixidores d'Igualada i que, durant la gran vaga del 1881, va protagonitzar, que sapiguem, un míting sonat al teatre Tívoli i una arenga al camp del Matoses;¹⁵

- les altres **teixidores a mà** que van mostrar-se tan actives en la gran vaga del seu ram de 1881-1882. Del seu anonimatsorgeix tanmateix el nom de la veïna de Carme **Caterina Vicenta Casanova i Sanahuja**, àlies *la Trabala*, morta pocs dies després d'haver rebut una gavineta de mans d'una obraera *esquirol*;¹⁶

15. El míting va ser el 4 juliol 1881 (*La Colmena de Igualada*, 10 juliol 1881, cit. a Martínez de Presno, *Moviments socials a Igualada...*, p. 154 [hi ha un error en el número i la data del setmanari]). L'arenga va ser el 19 juliol 1881.

El teatre Tívoli, un gran cobert circular amb els costats oberts com si fos un paraigua —i que va existir entre 1878 i 1899—, es trobava a «l'hort de l'Oranies», aproximadament on és ara el Cercle Mercantil; el camp del Matoses, al darrere, tocant als carrers de l'Aurora i de Sant Magí (plaça de Cal Font).

- les **setze teixidores de Carme** que el 1882 van ser culpades d'agredir-ne unes altres de Can Bou (Orpí) que no secundaven una vaga i que dos anys més tard van haver de complir presó durant dos mesos a Igualada;¹⁷

- la quasi desconeguda **Gerània Bosch**, autora del text «¡Levántate, mujer!» que figura en un

16. Elles i Josefa Aguilera són les protagonistes exclusives d'una esplèndida i coneguda fotografia de Josep Sagristà, que es va posar a la venda amb l'objecte que una tercera part dels guanys es destinés a les vaguistes. *La Ilustración Española y Americana* (22 juliol 1881) va publicar-ne una litografia. Vegeu una de les cançons que cantaven aquells dies a A. Carner, *Els moviments obrers...*, p. 23. Sobre la mort de la Trabala, v. *La Federación Igualadina*, 18, 8 juny 1883.

17. Noms de les condemnades i resum de la causa, inclosa la sentència, a *La Federación Igualadina*, 9 gener 1885. Vegeu també Martínez de Presno, *Moviments socials a Igualada...*, p. 236-241, i Carner, *Els moviments obrers...*, p. 25. Coneixem físicament aquestes dones per una magnífica fotografia de l'Arxiu Fotogràfic Municipal d'Igualada, efectuada en el moment de sortir de la

Teixidores de Carme en el moment de sortir de la presó (5-1-1885). Fotografia de Procopi Lluçà (ACAN, AFMI).

manifest adreçat a les dones obreres d'Igualada durant la vaga de 1913;¹⁸

- les teixidores **Maria Font** i **Maria Vilanova**, que el 1916 van intervenir en un míting femení, aquest cop a la seu de l'anarquista Federació Obrera;¹⁹

«Cárcel del Partido Judicial d'Ygualada» (5 gener 1885). La *Trabala* de Carme també figurava en aquesta causa —n'era la processada principal—, però van deixar-la lliure pel seu estat greu de salut i, com hem dit, va morir molt poc després.

Justament a les obreres de Carme va ser dedicat un dels premis de l'anomenat Certamen Socialista que va tenir lloc a Reus el 1885. El premi, ofert per les presoneres i consistent en la fotografia abans esmentada, va recaure en Teobaldo Nieva, de Madrid, per un treball que portava el títol d'«Á las compañeras manufactureras de Carme» i que tractava sobre el paper de la dona a la societat (vegeu Centro de Amigos de Reus, *Primer Certámen Socialista*. 1885, Reus: Centro de Amigos, 1885, 576 p.).

18. Esmentem, també, entre les activistes femenines d'aquest conflicte, els noms de **Rosa Botinas**, **Dolors Solé**, **Maria Muntaner** i **Concepció Montseny**, totes del sector tèxtil (S. Bengoechea, *Les dècades convulses...*, p. 86-92).

19. J. Ferrer, *Costa amunt...*, p. 109.

- o, finalment, **Rosa Castellano**, que el 1922 copresidia la secció fabril i tèxtil del Sindicat Únic de Treballadors d'Igualada en unió de Pau Serarols...²⁰

* * *

Al costat d'aquests homes i dones n'hi ha d'altres que, per una raó o una altra, no han estat oblidats en un anonimat tan profund, però que tanmateix resten amagats, com hem dit més amunt, en els papers dels arxius i les hemeroteques. Ens referim a diversos anarquistes que van jugar un paper important en la història del moviment obrer català i que, no sols són perfectament desconeguts per les actuals generacions, sinó que no han merescut cap mena d'atenció per part

20. S. Bengoechea, *Les dècades convulses...*, p. 237-238.

Presos anarquistes indultats el 1900. Hi figuren tres anoiencs: Francesc Vilarrubias (primer de l'esquerra), Baldomero Oller (al mig) i Josep Pons (primer de la dreta). *Suplemento a la Revista Blanca*, 19-5-1900, fragment.

de la bibliografia igualadina i anoienca.²¹ Parlem d'homes com aquests:

- **Martí Borràs i Jover** (Igualada 1845-Barcelona 1894), representant destacat del primer comunisme llibertari. Sabater a la vila de Gràcia, va ser detingut arran de l'atemptat contra el general Martínez Campos (1893). Va suïcidar-se estant a la presó.

- **Francesc Vilarrubias i Baliu** (Igualada 1849-?). Fuster. Va ser detingut a la ratlla de la cinquantesena d'anys pels atemptats contra Martínez Campos i del Liceu (1893). Va ser condemnat a cadena perpètua i indultat el 1900, moment en què se li perd el rastre.

- **Manuel Ars i Solanellas** (Igualada 1859-Barcelona 1894), àlies el *Pelat*, estampador al poble de Sants. Implicat sense proves en els atemptats contra Martínez Campos (1893) i del Liceu (1893), va ser condemnat i afusellat. I el seu germà, **Ramon Ars i Solanellas** (Igualada 1863-?), detingut per l'atemptat del carrer de Canvis Nous (1896).

- **Baldomero Oller i Tarafa** (Calaf 1859-Barcelona 1936). Anarquista, periodista i inventor. Detingut per l'atemptat del carrer de Canvis Nous i condemnat arran del «procés de Montjuïc», va complir presidi a l'Àfrica i després va viure molts anys exiliat a Londres i París.

- **Josep Molas i Duran**, àlies el *Burleta* (Igualada 1861-Barcelona 1897). Paleta, entre altres oficis. Detingut també arran de l'atemptat del carrer de Canvis Nous (1896), va ser torturat, condemnat en el «procés de Montjuïc» i executat.

- **Pere Marbà i Cullet** (Igualada 1860-? 1938?), conegut per *Poble Patiràs*. Autor d'unes memòries parcialment inèdites —àmpliament utilitzades per Ferrer i Farriol—, va ser detingut arran dels atemptats de Martínez Campos, del Liceu i del carrer de Canvis Nous. Pare de Palmiro Marbà, àlies *Federico Fructidor*.

- **Josep Pons i Vilaplana** (Igualada 1872-?), àlies *Pepet*. Teixidor. Detingut i condemnat arran del «procés de Montjuïc» (1897), va complir presidi a l'Àfrica amb Baldomero Oller i després va veure's exiliat primer a Londres i després a Bèlgica (1901), on se li perd el rastre.

- **Josep Viadiu i Valls** (Igualada 1888-Mèxic 1973). Fill d'un fabricant blanquer. Amic íntim de Joan Peiró i de Salvador Seguí, el *Noi del Sucre*, va escriure la biografia d'aquest darrer. Company de Llibertat Ròdenas. Col·laborador activíssim de la premsa anarquista, va dirigir *Solidaridad Obrera* durant la guerra. Va exiliar-se a Santo Domingo i a Mèxic.

- **Josep Gené i Figueras** (Igualada 1890-Mèxic 1980). Lleter. De jove va viure a França, fugint del servei militar. Als anys 20, va ser secretari del comitè regional de la CNT. De retorn a Igualada, durant la guerra va portar la

21. Sempre amb l'excepció reiterada de Joan Ferrer, encara que tampoc no pas tots, com ja sabem.

lletèria col·lectivitzada. Va exiliar-se a França i a Mèxic.²²

El silenci que envolta aquests homes és clamorós, extraordinari, i només sabem trobar-hi dues explicacions: d'una banda, la capa d'oblit estesa damunt el moviment anarquista en general, considerat massa extremista per part dels grups dirigents de la nostra societat i per part d'àmplies capes de la població; de l'altra, el fet objectiu que la majoria d'ells van desplegar la seva principal activitat després d'haver abandonat la seva comarca natal per instal·lar-se a la ciutat de Barcelona, sovint en la seva tendra joventut.

Ens proposem, doncs, al llarg d'una sèrie d'articles biogràfics que tenim intenció d'anar publicant successivament en aquestes pàgines, de rescatar de l'oblit aquests personatges anarcosindicalistes d'Igualada i de l'Anoia. Es tracta en tots els casos d'homes entregats a la causa de les seves idees i protagonistes d'unes vides agitada i turbulentes, més d'un cop viscudes o acabades d'una manera absolutament tràgica, amb peripècies personals que fan esborronar. Amb l'objectivitat que ens comença a permetre el pas del temps, i més enllà del grau d'identificació més petit o més gran que puguem sentir envers les seves conductes i el seu ideari, tots ells es mereixen de sortir a la llum i rebre del nostre temps un homenatge sincer o, si més no, una evocació justa i ponderada.

I una darrera observació (i un prec alhora per als lectors): seguir el rastre d'aquests homes ha estat una tasca llarga, àrdua i complexa. L'autor agrairà, doncs, qualsevol esmena o informació que se li pugui fer arribar.²³ Tant de bo l'aparició d'aquests articles fes possible completar millor la biografia d'aquests anarquistes anoiencs tan desconeguts!

22. La llista es completaria, naturalment, amb el nom de Joan Ferrer i Farriol (Igualada 1896-París 1978), però es tracta de l'únic cas que ha gaudit d'una gran projecció. A més de la bibliografia ja esmentada, vegeu també M. Antònia Bisbal i M. Teresa Miret, *Diccionari Biogràfic d'Igualadins*, Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1986, p. 77-78, i Xavier Riba i Sendra, *Joan Ferrer i Farriol (1896-1978)*, treball de recerca inèdit, Igualada: 2005 (Biblioteca Central d'Igualada).

23. Adreça electrònica: adalmau@teatrelliure.com.

ANTONI DALMAU I RIBALTA (Igualada, 1951). Fundador i director de la *Revista d'Igualada*, segona època, ha ocupat diversos càrrecs institucionals i ha publicat una dotzena de llibres. Actualment es troba en curs d'edició la seva obra titulada *El cas Rull. Un traficant del terrorisme a la Ciutat de les Bombes (1901-1908)*.